

Kloosterkerk

15 augustus 2021 – 'Tijd en eeuwigheid' – ds. Rienk Lanooy

Prediker 3,1-15 en Matteüs 6,25-34

U kunt deze dienst alsnog bekijken en beluisteren via <https://www.youtube.com/watch?v=oigUwfGnF98>

Gebed om ontferming

Ook deze nieuwe dag
nodigt dit oude huis
dit bakken in de stad
en in de tijd
ons uit
om stil te staan
bij wat er speelt
in ons gemoed
hier kunnen we
onze dankbaarheid kwijt
over wat er
goed is en mooi
in ons leven
om te beginnen
dat we er
zomaar zijn
dat ons tijd van leven
geschonken wordt
dag aan dag
maar ook
dat we niet altijd weten
hoe we die levenstijd
goed doorkomen
zoekend naar zin
en richting
naar de betekenis
van dit ondermaanse bestaan
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Ook deze nieuwe dag
nodigt dit oude huis
ons uit
om ons te bezinnen
op wat er speelt
tussen ons
en de ander
onze blijdschap
om wie er
ooit zomaar
ons leven
zijn binnengewandeld
om er voorgoed
te blijven
die ons liefhebben
het beste in ons
naar boven halen
én die aanvaarden
wat er
aan somberheid
en hardheid
in ons schuilt
en het weten
te verlichten
en verzachten
simpelweg
door er te zijn
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Ook deze nieuwe dag
nodigt dit oude huis
ons uit
om te overdenken
wat er gaande is
op onze kwetsbare planeet
we genieten
van de zomer
de bloemen in de tuinen
de vogels in de bomen
én we weten
hoe dat alles
onder druk staat
door onze neiging
de openstaande rekeningen
van ons gedrag
door te schuiven
naar
volgende generaties.
Wees Gij, o God,
onze gids
door de tijden heen
dat wij iedere
ook deze nieuwe dag
opnieuw beginnen kunnen
met onszelf, de ander
en deze wereld
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Bij de lezingen

'Tijd en eeuwigheid' is de titel van de zomerexpositie die deze zomer te zien is in de Kloosterkerk en in museum Escher in het Paleis. In een aantal diensten staan we stil bij die twee woorden, horen we hoe daar een eigen licht op valt in de christelijke traditie. Vandaag gaat het over de tijd en daar horen woorden van Prediker bij. Prediker heet in het Hebreeuws Qohelet, en dat betekent zoveel als verzamelaar. Prediker verzamelt wijsheid, maar het is niet de hooggestemde levenswijsheid die zo vaak tegelijkertijd mooi én onhaalbaar is, maar ze is nuchter, direct, met beide benen op de aarde. Het leven is zoals het is, maar daarin schuilt juist de verwondering van Prediker. Hoe dat gewone leven te leven, voor het aangezicht van de ander en van de Eeuwige? De tweede tekst komt uit de Bergrede, wat staat ons te doen, op deze dag, en iedere nieuwe dag, naar wie of wat gaat onze zorg uit. Let op de lelies en de vogels, zegt Jezus.

Preek

Rond ons huis vliegen zo vanaf begin mei tot en met begin augustus gierzwaluwen hun rondjes. Je herkent ze aan hun roep, een soort schrapend, gierend geluid. Voor mij zijn deze vogels, ook van vroeger uit, sterk verbonden met de tijd van het jaar. In mei kondigen ze de naderende zomer aan en de stilte na hun vertrek is een vroege voorbode van de komende herfst. Zo ordenen ze de tijd. Of misschien moet je het anders zeggen: zo maken ze de tijd, zorgen ze voor het ontstaan van een heden, verleden en een toekomst. Er is immers een tijd vóór hun komst, een tijd dat ze er zijn en een tijd van afwezigheid. Niet alleen 'mijn' gierzwaluwen doen dat. Iedere gebeurtenis in een mensenleven schept tijd: het fotoalbum doet het verleden herleven, en voor veel mensen in Den Haag geldt dat ook voor de Indië herdenking vandaag. Een kabinetsformatie geeft inzicht in bepaalde plannen voor de toekomst (tenminste als er geformeerd wordt). En onze zintuigen registreren vooral het heden: de warme gloed van de zon op je huid, oorstrelende muziek in je oren, maar ook de nare beelden van oorlog en rampen, die je liever niet ziet, maar zich toch aan je opdringen.

Gebeurtenissen scheppen de tijd. Er komt ook vast een moment – als het er al niet is – dat we het hebben over: dat was 'voor corona' of 'erna', zoals er gesproken werd over 'voor en na de oorlog', of in Zeeland e.o. over 'voor en na de ramp' (die van 1953); ingrijpende gebeurtenissen die voor hele generaties levensbepalend zijn geweest.

Ook persoonlijk kennen we dat soort gebeurtenissen die onze levenstijd hebben vormgegeven. Je kent als mens de voorvallen die je leven op zijn kop hebben gezet: het was een beslissende duw in de goede richting, of juist de verkeerde, een cruciaal moment dat – zoals we dat zeggen – de tijd even stil stond. Verdriet en onzekerheid kunnen zomaar je leven binnenwandelen om zich er voorgoed te nestelen. Blijdschap trouwens ook; ze bepalen je levenstijd. In de opera 'After Life' gebaseerd op de gelijknamige Japanse film, laat componist Michel van der Aa, mensen aan het woord die een antwoord geven op de vraag: 'Wat was het meest beslissende moment in je leven?' Wat zou je voor antwoord geven op die vraag? Is het één gebeurtenis of is het zo dat in de loop van je leven het antwoord op die vraag ook kan veranderen. De liefde van je leven ('het beste wat me is overkomen', zoals mensen kunnen zeggen) kan immers later een liefde van een bepaald moment blijken te zijn geweest, en wat ooit het einde van je bestaan leek te zijn: de dood van een geliefde, ontslag, een ernstige ziekte, kan in de loop van de tijd toch een andere kleur krijgen.

Kortom: het zijn gebeurtenissen die ons een besef van tijd geven. Van de grote gebeurtenissen in je leven, tot het simpele verspringen van de wijzer van de klok. Ze maken de tijd. Kerkvader Augustinus die veel nadacht over de vraag wat tijd is, zegt ergens in zijn *Belijdenissen* in de 4e eeuw: *Het zijn slechte tijden! Het zijn moeilijke tijden! Dat zeggen de mensen tenminste. Laten we liever goed leven, dan worden de tijden vanzelf goed. Wij zijn de tijden. Zoals wij zijn, zijn de tijden.*

Als er iets over de tijd te zeggen is, aldus Augustinus, dan dit: dat de mens zelf zijn tijd is. En daarmee relativeert hij de tijd: die is niet een almachtig, onberekenbaar wezen buiten ons – vaak liefkozend 'Vadertje Tijd' genoemd – dat ons in zijn greep heeft en waaraan geen mens ontsnappen kan, maar de tijd is er waar de mens is. *Wij zijn de tijden.*

De tekst uit het boek Prediker, die zojuist klonk, zegt met zoveel woorden hetzelfde. Het is natuurlijk geen wetenschappelijke tekst over wat tijd is, maar poëzie over het leven van de mens en alles wat dat leven tot leven maakt. Vandaar dat de dichter niet een uitputtende opsomming geeft van wat er in het leven kan gebeuren. Hoe zou je dat ooit kunnen doen?

Nee, de woorden die hij kiest, willen het gehele leven samenvatten in poëtische taal.

En daarom doet de vorm er toe. Want het is u misschien niet zo een-twee-drie opgevallen, maar er zit een ordening in zijn weergave. In zeven verzen die beginnen met *Er is een tijd om* klinken telkens vier gebeurtenissen, die elkaars contrast zijn: baren staat tegenover sterven, huilen tegenover lachen, zwijgen tegenover spreken etc.. In de getalsymboliek van de bijbel verwijst zeven naar het geheel van de tijd (de zeven dagen van de week) en vier naar het geheel van de ruimte (de vier windstreken). De dichter zegt dus niet: dit is wat er in een mensenleven gaat gebeuren. Hij zegt ook niet hoe het hoort gaan, dat er een bepaalde orde der dingen is. Soms hoor je dat iemand zeggen: vroeger hield ik van dansen, maar dat kan/mag ik nu niet meer want: 'voor alles is een tijd' en die is nu voorbij. Nee, de dichter wil met die zeven maal vier gebeurtenissen zeggen: dit is het speelveld waarop de menselijke vrijheid wordt ervaren beleefd, met al die contrasterende gebeurtenissen die jouw levenstijd bepalen. In het werk van Annita Smit dat heet 'Alles heeft zijn uur' zie dan ook identieke ronde vormen die toch alle anders zijn (opvallend genoeg zijn het er 25, niet de 4 x 7 van Prediker).

'Alles heeft zijn uur' (detail)

En die gebeurtenissen die onze tijd van leven bepalen, somt Prediker op, zonder er een oordeel over te vellen: lachen is niet per se beter dan huilen, planten niet beter dan rooien, omhelzen niet beter dan afhouden, liefhebben niet beter dan haten. Wie enige levenservaring heeft – en dat heeft niets met leeftijd te maken – weet dat er momenten zijn dat het beter is om af te houden dan te omhelzen, dat huilen, haten en breken soms geboden zijn om verder te kunnen, om schoon schip te maken, om de negativiteit achter je te laten en opnieuw te beginnen. Juist het onderkennen van je emoties, van wat je bezighoudt en drijft: de Prediker loopt er niet voor weg. 'Ik heb gezien' of 'ik heb vastgesteld' schrijft hij vaak, en daarmee vertelt hij: het is goed om eerst maar eens stil te staan bij wat er gebeurt. Om de feiten onder ogen te komen. Dat ligt nogal voor de hand, zou je zeggen, maar eenvoudig is het niet: ook wij worden immers bestookt met beeldvorming, met politiek gespin, en wij zelf tonen soms ook liever ons betere ik. Dan schuiven we de rafelrandjes van het bestaan onder het tapijt.

Maar Prediker maakt dat wat de tijd van leven van een mens bepaalt, niet mooier dan het is. Hij maakt het niet mooier, maar hij verbindt het wel met God. En zo relativeert hij de tijd. Ze is niet almachtig, zegt hij, maar ze ontstaat daar waar de dingen gebeuren. Daar waar wij baren en sterven, ontvlammen en verkillen, doden en helen, scheuren en herstellen. En natuurlijk hebben we dat alles niet in de hand. Prediker noemt dat *Toch kan de mens het werk van God niet van begin tot eind doorgronden*. Er is genoeg in het leven wat zich onttrekt aan onze invloed. En tegelijkertijd voegt hij er aan toe: *ook heeft hij (God) de mens inzicht in de tijd gegeven*, m.a.w. als wij zelf de tijden zijn, dan hebben we er ook een hand in hoe die tijden zich ontwikkelen. We hoeven er geen slaaf van te zijn, van de tijd. Als wij ons bekende riedeltje afsteken: *Hoe is het met jou? Goed hoor, maar wel ontzettend druk* (ik hoor het mezelf ook regelmatig zeggen) zeggen we daar eigenlijk mee dat we de tijd over ons laten

regeren. 'Tijd is geld', heet het dan of 'er is geen tijd te verliezen', maar intussen laten we ons volledig leiden door een tijdslogica die we onszelf hebben opgelegd. We ver-ding-lijken de tijd, we maken haar tot god en we laten onze levenstijd omzetten in machinetijd (de dwang van de agenda, van de bucketlist, van de prikklok op het werk, de haast om overal de eerste te zijn, de snelste, de hoogste). Dan zijn wij de tijden niet meer, maar dan is de tijd ons geworden, en zijn wij slaven van de klok.

En daarom is het ook zo mooi en prettig relativerend van de Prediker, dat hij hier, in zijn denken over de tijd, ook de Eeuwige noemt. Niet de tijd is eeuwig, zegt hij, met zoveel woorden, maar God is de Eeuwige. Laat je geen slaaf maken van de tijd, laat hem niet over je heersen, maar leg je lot in handen van de Eeuwige, die wij misschien niet helemaal begrijpen, maar die wij wel kunnen vertrouwen. En geniet ondertussen van het goede dat je ten deel valt.

En daarmee komt hij in de buurt van die andere tekst, die van Jezus, uit de Bergrede, waarin ook gerelativeerd wordt. Het gaat er over onze bezorgdheid. Vaak heeft die met de tijd te maken: met wat je gedaan hebt, of je overkomen is, met wat je te doen staat en waar je voor kiest, of je het verleden je leven laat bepalen, of je zorg voor de toekomst de overhand krijgt. Kijk naar de vogels, zegt Jezus, ze maken zich niet druk over wat was, of over hoe het zal zijn, zij laten zich niet ringeloren door de tijd, maar zij zijn hun eigen tijd. Van hen valt te leren dat een mens zich niet hoeft te laten regeren door de tijd, maar dat hij zich kan richten op wat er echt toe doet: het zoeken van het Koninkrijk Gods en zijn gerechtigheid. Dan kan het zomaar gebeuren dat de tijden beter worden, precies om de reden die Augustinus noemt: *Laten we liever goed leven, dan worden de tijden vanzelf goed. Wij zijn de tijden. Zoals wij zijn, zijn de tijden.*

Dan worden ook 'mijn' gierzwaluwen niet de bodes van de tijd die verglijdt, waardoor ze mij soms wat melancholiek stemmen (vooral als ze weer zijn vertrokken) maar zijn zij de vogelen des hemels die zich geen zorgen maken over de dag van morgen en mij vertellen dat ik mijn vertrouwen kan geven aan de Eeuwige. Daar wordt het leven niet alleen maar geweldig van, zeker niet, Prediker weet daar alles van, maar het geeft een richting: de tijd gaat voorbij, zoals wij mensen, maar gelijk wij zongen:

*... blijven zal de kracht
die wie hier schuilen verder leidt
tot alles is volbracht*
(LB 280,7)

bronnen:

Carlo Rovelli *Het mysterie van de tijd*, Amsterdam: Prometheus 2018

Rüdiger Safranski, *Zeit: Was sie mit uns macht und was wir aus ihr machen*, Frankfurt am Main, Fischer 2017

Mireille Junod, *Qohélet 3,1-15*, <https://www.lire-et-dire.ch>

Jean-Jacques Lavoie, *Qohélet: Une critique moderne de la bible*, Montréal 1995

Gebeden

U danken we,
trouwe God,
voor ons
zijn in de tijd
dat we niet aan de tijden
overgeleverd zijn,
maar door U
worden uitgenodigd
– iedere dag opnieuw –
om medescheppers
te zijn
van onze tijd;
dat we zullen
liefhebben
dansen
genieten
helen en herstellen
maar ook
kunnen huilen
afweren
zwijgen
strijden
omdat dat
bij het leven hoort.

En toch:
ook al hoort het erbij
wij bidden

dat wij er niet onverschillig
om zijn
en we de ander zien
in zijn nood
en zij ons,
de nood van het verleden
die voor velen
nog springlevend is
en we denken
in het bijzonder
aan allen
die vandaag in hun gedachten
bij het verleden
van Nederlands-Indië zijn,
en hoe de oorlog daar
heeft doorgewerkt,
tot op de dag van vandaag.

We denken
aan de nood van vandaag
en bidden
voor de mensen in Haïti
opnieuw getroffen
door een bevende aarde
voor de mensen in Afghanistan
en hun angst
voor de toekomst van het land
en die

van de vrouwen en meisjes
in het bijzonder

We denken
aan de nood
van de toekomst
en bidden
voor verantwoordelijkheid
in onze omgang
met de aarde
die kreunt en zucht
om wat we haar aandoen.
Laten we goed doen
uw Koninkrijk zoeken
want dan worden de tijden
goed.

We denken aan de zieken
en bidden
voor wie leven moeten
met de pandemie
met al haar gevolgen
en we noemen
met name...
al zo lang in isolatie
en nog altijd bezorgd
over hoe het verder zal gaan.

*Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u
voor om een gift over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.*

U steunt ons werk ermee!